

Nr 21

Laguskottets betänkande i anledning av motion angående inskränkning i bouppteckningsplikten.

I motionen 1972:16 av herr Börjesson i Falköping (c) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär sådan ändring i ärvdabalkens bestämmelser att en uppmjukning av bouppteckningsplikten kommer till stånd i enlighet med vad i motionen anförts.

Utskottet har inhämtat utlåtande över motionen från hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms tingsrätt och kammarkollegiet. På begäran av utskottet har yttranden därjämte avgivits av rättshjälpsanstalten i Gävle, Sveriges advokatsamfund och Föreningen Sveriges tingsrättsdomare.

Hovrätten för Västra Sverige har bifogat yttranden från Göteborgs, Halmstads och Uddevalla tingsrätter. Hovrätten för Nedre Norrland har överlämnat yttranden från Härnösands och Sollefteå tingsrätter.

Gällande bestämmelser

Enligt bestämmelser i 20 kap. ärvdabalken skall bouppteckning upprättas efter varje avliden person. Hithörande bestämmelser innebär i huvudsak att bouppteckning skall förrättas sist tre månader efter dödsfallet samt att bouppteckningen inom en månad efter upprättandet skall ingivas till vederbörande domstol för inregistrering. Bouppteckningen skall förrättas av två gode män. Det ankommer på dödsbodelägare, som har egendomen i sin vård, eller också boutredningsman eller testaments-exekutor att bestämma tid och ort för bouppteckningen samt att utse de gode männen. Omhändertages ej egendomen av delägare, boutredningsman eller testamentsexekutor, ankommer det på annan, som enligt 18 kap. 2 § ärvdabalken har egendomen i sin vård, att föranstalta om bouppteckning (bl. a. husfolk, husvärd, polismyndighet, av rätten särskilt förordnad god man). Det åligger rätten att tillse, att bouppteckning inom laga tid förrättats och ingivits. För att framtvinga bouppteckningspliktens fullgörande äger rätten förelägga vite eller, där bouppteckning ej skett, förordna någon att föranstalta därom. Yppas efter bouppteckningens förrättande ny tillgång eller gäld eller annan felaktighet i bouppteckningen, skall inom en månad uppgöras s. k. tilläggsbouppteckning.

Vid inregistrering av bouppteckning eller tilläggsbouppteckning skall domstolen fastställa den skatt, som skall erläggas jämlikt reglerna i kungl. förordningen den 6 juni 1941 om arvsskatt och gåvoskatt (AGF). Bouppteckningen är vid arvsbeskattningen den vanligaste beskattningshandlingen. I vissa fall blir det dock nödvändigt att i stället avge en deklaration. Reglerna om deklarationer ges i 45 § AGF.

Motionen

I motionen framhålls att det i många fall inte synes föreligga några bärande skäl för upprättande av bouppteckning. Motionären avser då närmast de fall där den avlidne är medellös eller i det närmaste medellös och utan kända arvingar eller då den avlidne är ett barn som icke efterlämnar några tillgångar. I dessa fall borde bouppteckningen enligt motionärens mening kunna ersättas av en skriftlig anmälan till rätten, som i sin tur får avgöra huruvida en fullständig bouppteckning är nödvändig. Anmälan kunde undertecknas under edlig förpliktelse av två vederhäftiga personer men utan anlitande av gode män för boets upptecknande och värderande, något som i regel medför besvär och extra kostnader för dödsbodelägarerna. Förenklingen skulle också bespara domstolarna kostnader, t. ex. genom att antalet vitesförelägganden skulle minska.

En förenkling och uppmjukning av bouppteckningsplikten tarvar enligt motionärens mening ingen omfattande utredning. En översyn torde med fördel kunna företas inom justitiedepartementet.

Frågans tidigare behandling

I samband med boutredningslagens tillkomst övervägdes frågan, huruvida bouppteckning är erforderlig när boets egendom är ringa. I sitt år 1932 avgivna förslag till lag om boutredning och arvskifte anförde lagberedningen bland annat följande.

Hos oss torde också vid åtskilliga underrätter den praxis tillämpas, att fordran på bouppteckningen eftergives, när enligt tillgängliga uppgifter tillgångarna äro så obetydliga, att de ej förslå till annat än gäldande av begravningskostnaderna och andra utgifter i anledning av dödsfallet. Huruvida denna praxis kan anses överensstämma med lagens mening, får anses tvivelaktigt. I varje fall synes den ej böra medgivas för framtiden. Enligt lagberedningens åsikt hör det till god ordning att, också när varken gäld eller tillgångar finnas genom bouppteckning fastslås, vilka som äro dödsbodelägare, samt att övriga uppgifter lämnas, vilka skola förekomma i bouppteckningen. Ny gäld liksom nya tillgångar kunna nämligen sedermera yppa sig, och då är det till gagn, att redan i samband med dödsfallet dessa uppgifter blivit fastslagna. I många hithörande fall är en bouppteckningsförrättning av nöden till vinnande av klarhet angående den verkliga ställningen. En regel, som avsåge befrielse från bouppteckningsplikt, då boet kunde anses vara ringa, synes även ur den synpunkten betänkelig, att ovisshet om bouppteckningspliktens förhandenvaro stundom kunde uppkomma.

Frågan togs upp på nytt till behandling av *ärvdabalkssakkunniga* i deras år 1954 avgivna förslag till ärvdabalk. Från olika håll hade nämligen framställts önskemål att befrielse från bouppteckningsplikt skulle kunna medgivas under vissa omständigheter. Det hade visat sig svårt att

få till stånd bouppteckning när den avlidne var en medellös, på åldershem avliden person eller då eljest den avlidne varken efterlämnat nämnvärda tillgångar eller annan skuld än till hemkommunen för åtnjuten socialvård. I dylika fall hade bouppteckningen praktiskt sett icke någon uppgift att fylla. Den för bouppteckningen erforderliga släktutredningen erbjöd ej sällan stora svårigheter. Ofta medförde det mycket besvär att få kontakt med den avlidnes anhöriga. Dessa vore stundom spridda över hela landet; en och annan bodde utom riket, vanligen i Amerika.

Ärvdabalkssakkunniga erinrade om lagberedningens ställningstagande och anförde vidare:

Enligt de sakkunnigas mening föreligger ej heller nu anledning till annat bedömande. På de av lagberedningen anförda skälen måste det anses vara av värde att den obligatoriska bouppteckningsplikten upprätthålles. I själva verket torde denna plikts fullgörande endast i undantagsfall föranleda mera avsevärt besvär. Då den avlidnes egendom ej omhändertages av dödsbodelägare, skall enligt 2 § andra stycket i förevarande kapitel annan, som är närmast till att omhändertaga egendomen, föranstalta om bouppteckning. I de fall varom här är fråga torde det ofta vara naturligt att uppgiften ankommer på en socialvårdstjänsteman. Hos vederbörande pastorsämbete kan denne, även om han ej får upplysning om samtliga dödsbodelägare, åtminstone erhålla kännedom om någon som i sin tur kan lämna uppgift om de övrigas namn och adresser. Om det visar sig omöjligt att utan omgång få reda på viss dödsbodelägarers adress, torde beträffande denne kunna antecknas att han vistas på okänd ort. Då det är uppenbart att den avlidnes tillgångar äro obetydliga och att skulden för åtnjuten socialvård i varje fall uppgår till väsentligt högre belopp, kan det nämligen icke vara rimligt att alltför stor möda nedläggas på att efterforska delägarnas adresser. Någon kallelse å den som vistas på okänd ort kan givetvis icke ske, och eftersom denne i realiteten icke erhåller något arv, torde ej heller kungörelse jämlikt 16 kap. i förslaget behöva utfärdas.

Under remissbehandlingen av ärvdabalkssakkunnigas förslag berördes förevarande fråga endast av *Föreningen Sveriges häradshövdingar*, som ansåg att trots de goda skäl, som åberopats för de sakkunnigas avvisande ståndpunkt, man beträffande avlidna, som icke efterlämnat några tillgångar eller allenast obetydliga tillgångar och skulder, ofta skulle kunna — utan att beaktansvärda olägenheter bleve följden — ersätta det fullständiga bouppteckningsförfarandet med åtgärder av enklare art.

Vid lagrådsremissen av förslaget till ärvdabalk förklarade föredragande *departementschefen*, att de sakkunniga enligt hans mening anförde bärande skäl för sin uppfattning, att den obligatoriska bouppteckningsplikten borde upprätthållas och att han därför icke kunde tillmötesgå det av Häradshövdingeföreningen framförda önskemålet om denna lättnader i denna plikt.

Vid 1961 års riksdag väcktes motioner (I: 497 och II: 577) i, utom

annat, samma ämne som det nu ifrågavarande. Motionerna, som behandlades av första lagutskottet, blev föremål för remissförfarande. Flertalet av remissinstanserna, Stockholms rådhusrätt, Sveriges advokatsamfund m. fl., fann den av motionärerna begärda utredningen påkallad, medan Föreningen Sveriges häradshövdingar avstyrkte motionärernas hemställan. I fråga om det närmare innehållet i angivna remissyttranden får utskottet hänvisa till första lagutskottets utlåtande 1LU 1961: 21.

Utskottet hemställde i sitt av riksdagen godkända utlåtande, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. I utlåtandet anförde utskottet, bland annat, följande.

Vad beträffar motionärernas yrkande om en uppmjukning av bouppteckningsplikten, framgår av den ovan lämnade redogörelsen, att hithörande problem övervägts redan av lagberedningen 1932 och på nytt tagits upp till granskning vid utarbetandet av ärvdabalken samt att de skäl, som motionärerna nu andragit till stöd för sin uppfattning, i huvudsak har återopats redan i den tidigare debatten, dock utan att vinna beaktande. De svårigheter som enligt motionärerna är förenade med gällande bouppteckningsplikt, synes ej heller för närvarande kunna påkalla ett ändrat ståndpunktstagande. Såsom advokatsamfundet framhåller i sitt yttrande, kan det sägas, att en bouppteckning i de av motionärerna angivna fallen icke har någon nämnvärd praktisk funktion att fylla, men å andra sidan måste beaktas, att bouppteckningen är av grundläggande betydelse för alla, som har intressen att bevaka i dödsboet. Det kan därför icke förväntas, att en ändring av hithörande regler enligt de av motionärerna angivna riktlinjerna skulle medföra något påtagligt minskat arbete med bouppteckningarna. Härtill kommer, att de bouppteckningar, varom här är fråga, redan nu i de flesta fall är föga arbetskrävande. Såsom framgår av ärvdabalkssakkunnigas ovan återgivna uttalande, kan det icke vara rimligt att kräva, att då tillgångarna är obetydliga alltför mycket arbete nedlägges för att efterforska dödsbodelägares adresser. Härtill kommer, att avfattandet av den skriftliga bouppteckningen underlättas genom olika blankettformulär.

Även vid 1963 års riksdag väcktes motioner i ämnet (I: 31 och II: 37). Första lagutskottet hemställde i sitt av riksdagen godkända utlåtande, 1LU 1963: 6, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. I utlåtandet erinrade utskottet om de överväganden som tidigare gjorts i frågan samt tillade, att det kunde antagas att det av motionärerna ifrågasatta förfarandet i många fall ej skulle medföra någon egentlig förenkling. Den utredning som i allt fall måste göras för att domstolen skall kunna bedöma, huruvida bouppteckning skall upprättas eller ej, kunde nämligen enligt utskottet förutsättas få sådan omfattning, att den ej skulle väsentligen skilja sig från den utredning som för närvarande verkställs, då fråga är om avliden som saknar tillgångar.

I sin till riksdagen år 1964 avgivna ämbetsberättelse anförde *justitieombudsmannen (JO)* att det vid inspektioner iakttagits att på en del domstolar bouppteckning ej infordrades när barn avlidit och man kunde antaga att barnet ej ägt några eller i varje fall helt obetydliga tillgångar.

Efter redogörelse för lagberedningens, ärvdabalkssakkunnigas och departementschefens i det föregående redovisade uttalanden anförde JO för egen del att undantag från bouppteckningsplikten inte syntes kunna medgivas.

Med anledning av motioner vid *1966 års riksdag* (I:140 och II:187) samt vid *1967 års riksdag* (II:30) uttalade första lagutskottet i sina av riksdagen godkända utlåtanden 1LU 1966:5 och 1LU 1967:17 att utskottet ej funnit anledning att frängå sin tidigare uppfattning i frågan samt hemställde att motionerna ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Frågan behandlades ånyo vid *1971 års riksdag* (motion 1971:56). Lagutskottets majoritet fann i betänkandet LU 1971:3 att det inte inträffat någon omständighet, som kunde ge anledning att frängå den av riksdagen tidigare intagna ståndpunkten, samt hemställde att motionen inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottets minoritet (4 ledamöter) ansåg att riksdagen borde i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande viss uppmjukning av bouppteckningsplikten. Utskottsmajoritetens förslag godkändes av riksdagen.

Kapitalskatteberedningen

Vissa organisatoriska frågor beträffande arvs- och gåvobeskattningen har utretts av kapitalskatteberedningen i dess betänkande "Teknisk översyn av kapitalbeskattningen" (SOU 1971:46). Beredningen föreslår sålunda, att länsstyrelserna framdeles övertar arvskattebestyren från tingsrätterna, liksom registreringen av bouppteckningar. Härigenom samlas registrerings-, skattläggnings- och uppbördsfunktionerna hos en och samma myndighet, vilket ökar möjligheterna till en förenklad och mer enhetlig handläggning av ärendena. Beredningen framhåller att det är viktigt bl. a., att utarbeta enhetliga rutiner för att med datateknikens hjälp bevaka bouppteckningsplikten och underlätta dess fullgörande. Genom att datakontoren på länsstyrelserna anlitas kan pastorsämbetenas dödsfallsavisering upphöra. Efter dödsfallsrapportering via datakontoren kan formulär för bouppteckning föras med förtryck med erforderliga persondata om den avlidna. Detta formulär kan snabbt tillställas dödsboet som samtidigt erinras om bouppteckningsplikten. I anslutning härtil kan också särskilda bevakningsregister föras på ett enkelt sätt.

Beredningen berör också frågan om obligatorisk bouppteckningsplikt (s. 164). Beredningen konstaterar att endast omkring en tredjedel av bouppteckningarna skattläggs och att det inte är sällsynt med bouppteckningar som saknar varje praktisk betydelse. I och för sig kan det därför enligt beredningens mening ifrågasättas om inte den nuvarande obligatoriska bouppteckningsplikten skulle kunna lättas. Denna frågeställning saknar dock förstahandsintresse för arvsbeskattningens vidkommande. Beredningen framhåller att bouppteckningens primära funktion ligger på det civilrättsliga planet och hänvisar till att problemet senast upptogs av ärvdabalkssakkunniga år 1954. Med hänsyn till att bouppteckningsinsti-

tutet är en hörnsten på successionsrättens område anser beredningen att eventuella ändringar på detta område kräver överväganden som ligger vid sidan av beredningens uppdrag. Beredningen lämnar därför inget förslag i frågan.

Remissvaren

Stockholms tingsrätt, Härnösands tingsrätt, rättshjälpsanstalten i Gävle och Sveriges advokatsamfund tillstyrker att frågan om en förenkling och uppmjukning av bouppteckningsplikten blir föremål för utredning. *Kammarkollegiet*, som är granskningsmyndighet beträffande arvskatt och vars advokatfiskalsämbete företräder allmänna arvsfonden, tillstyrker likaledes att frågan utreds och därvid på det sätt som 1971 års utskottsreservanter föreslagit. *Göteborgs tingsrätt* och *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* tillstyrker en utredning av frågan såvitt avser bouppteckning efter barn som avlidit i späda ålder. *Uddevalla tingsrätt* avstyrker i princip motionen men uttalar likväl starka sympatier för någon begränsning av bouppteckningsplikten beträffande avlidet barn. Motionen avstyrks av *hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Nedre Norrland, Halmstads tingsrätt* och *Sollefteå tingsrätt*.

Flera remissinstanser understryker allmänt bouppteckningens civilrättsliga betydelse och hänvisar härvid bl. a. till lagberedningens och ärvdabalkssakkunnigas ovan redovisade uttalanden. *Sollefteå tingsrätt* erinrar sålunda om att bouppteckningsinstitutets främsta syfte är civilrättsligt, nämligen att tillgodose dödsbodelägarnas och borgenärernas intressen av att få vissa fakta klarlagda på ett tillfredsställande och formbundet sätt. Institutet är ägnat att skapa trygghet och ordning, undanröja möjligheter till manipulationer med dödsboets egendom och att lägga en god grund för arvskifte och fortsatt bouppteckning om t. ex. ytterligare tillgång sedermera skulle bli känd. Den obligatoriska bouppteckningsplikten är enligt tingsrätten säkert ägnad att i ett ömtåligt bevisläge — just med hänsyn till dödsfallet — undanröja tvist och onödigt misstänksamhet i efterhand. *Halmstads tingsrätt* framhåller att en bouppteckning — förutom att utgöra underlag för beräkning av arvskatt — är av väsentlig betydelse i olika civilrättsliga hänseenden t. ex. behörighetshandling gentemot tredje man samt underlag vid förordnanden av god man och inskrivning av förmynderskap. Även *Göteborgs tingsrätt* understryker att bouppteckningens primära funktion är av civilrättslig art men framhåller att bouppteckningsinstitutet är av stor betydelse på det arvsrättsliga området. *Stockholms tingsrätt* hävdar däremot att bouppteckningen alltmer kommit att i första hand uppfattas som ett underlag för myndigheterna att beräkna arvskatt. Något allmänt intresse att bibehålla bouppteckningsplikten i nuvarande omfattning torde enligt tingsrätten ej heller finnas för annat ändamål än att arvskatt skall kunna fastställas och drivas in. Det civilrättsliga intresset av att bouppteckning upprättas för att kunna tjäna som legitimationshandling och underlag för delning av dödsboet m. m.

anser tingsrätten som regel ej kunna åberopas för att bibehålla bouppteckningsplikten då fråga är om bristbon eller dödsbon vilkas tillgångar inte förslår till annat än att betala begravningskostnaderna och andra utgifter i anledning av dödsfallet.

Flertalet av de remissinstanser som tillstyrker motionen har funnit att bouppteckningsplikten kan inskränkas när det gäller barn som avlider i späda ålder. *Tingsrättsdomarföreningen* och *Göteborgs tingsrätt* framhåller sålunda att en eftergift av bouppteckningskravet syns tänkbar just i sådana fall. *Kammarkollegiet* påpekar att bouppteckningsplikten stundom framstår som onödigt betungande eller till och med något stötande, t. ex. när den avlidne är underårig och medellös. *Rättshjälpsanstalten i Gävle* uppger att rättshjälpsanstalten efter överenskommelse med Gävle tingsrätt under flera år har stått till tjänst med att upprätta bouppteckningar för de dödsbon som inte i tid fullgjort denna sin skyldighet. De erfarenheter som rättshjälpsanstalten därvid vunnit visar att de av motionären anförda exemplen inte är ovanliga. Föräldrar, vilkas barn avlidit i späda ålder, ställer sig ofta helt oförstående, när bouppteckning infordras och upplever av rätt begripliga skäl kravet som stötande och plågsamt. *Stockholms tingsrätt* framhåller att det visserligen i regel är möjligt att framtvinga bouppteckning även efter ett avlidet minderårigt, kanske nyfött barn men att det ter sig både onödigt och motbudande att tillgripa tvångsåtgärder i sådana fall. Vanligtvis efterlämnar sådant barn inga tillgångar och något intresse av att bouppteckning upprättas finns inte. Tingsrätten har, när det gäller underlåtenhet att fullgöra bouppteckningsplikten efter avlidna småbarn, inte ansett sig böra tillgripa vitesföreläggande eller förordnande av bouppteckningsförrättare. *Uddevalla tingsrätt*, som i princip avstyrker motionen, uttalar starka sympatier för någon begränsning av bouppteckningsplikten beträffande barn, även om detta för tingsrättens del knappast skulle medföra någon lättnad. Enligt tingsrätten skulle det vara möjligt att i fall, när den avlidne är ett barn under viss ålder, vilket efterlämnat allenast föräldrarna eller en av dem såsom dödsbodelägare, medge generellt undantag från bouppteckningsplikten. Att dylika fall undantages från bouppteckningsplikten skulle enligt tingsrätten te sig tilltalande med hänsyn till att krav på bouppteckning, kanske med vitesföreläggande eller hot därom, just härvidlag understundom kan verka rent av stötande. Å andra sidan skulle väl antalet fall, som undantagsregeln kom att omfatta, bli tämligen ringa och effekten därav skulle enligt tingsrättens mening sannolikt bli ganska obetydlig för de personer som skulle beröras därav.

Några remissinstanser pekar på att det av motionären föreslagna förfarandet med anmälan till rätten inte skulle i barnfallen medföra några nämnvärda fördelar för den enskilde. *Sollefteå tingsrätt* upplyser sålunda att tingsrätten i anledning av rekommendation av JO vid inspektion år 1971 utarbetat och nu tillhandahåller formulär, vilka i stort sett icke väsentligen skiljer sig ifrån en anmälan av det slag motionären synes ha tänkt sig. Bouppteckningen utgörs i dessa fall endast av en enkel försäkran att barnet saknat tillgångar.

När det gäller bouppteckning efter medellösa personer råder större tveksamhet hos remissmyndigheterna om i vilken utsträckning bouppteckningskravet skulle kunna efterges. *Rättshjälpsanstalten i Gävle* understryker att för dödsbodelägare efter medellös eller i det närmaste medellös person — i den mån nu släktingar över huvud taget tar befattning med saken — ter sig den obligatoriska bouppteckningsplikten som ganska meningslös. Bouppteckningar efter medellösa personer kan enligt rättshjälpsanstaltens erfarenhet ej sällan på grund av släktutredningar och efterforskningar bli både arbetskrävande och kostsamma. *Tingsrättsdomarföreningen* framhåller att det torde höra till rena undantagen att en avliden vuxen person inte efterlämnar några tillgångar. Kravet på bouppteckning i dessa fall bör därför enligt föreningen i princip upprätthållas. *Sollefteå tingsrätt* framför liknande synpunkter. *Stockholms tingsrätt* framhåller däremot att antalet socialfall eller människor som lever och dör i en ren misär numera inte är obetydligt i Stockholm. Med nuvarande regler skall bouppteckning upprättas efter dem samt dödsbodelägare uppspåras och kallas till förrättningen, endast för att det skall konstateras att brist föreligger. För tingsrätten innebär det avsevärt arbete att kontrollera att bouppteckningsplikten i sådana fall efterlevs. I de fall då sociala myndigheter kan förordnas att upprätta bouppteckning, överförs svårigheterna på dem att taga reda på vilka som är delägare i boet och sedan kalla till bouppteckning. När det efter åratals efterforsknings- och anmaningsarbete visat sig omöjligt att få fram bouppteckningar efter sådana avlidna, har tingsrätten funnit sig nödsakad att avskryva frågan om indrivning av bouppteckningarna.

Sveriges advokatsamfund hänvisar till sitt år 1961 avgivna remissyttrande, vari tillstyrktes en uppmjukning av bouppteckningsplikten i hithörande fall. Av hänsyn till borgenärerna kunde befrielse från skyldigheten att upprätta bouppteckning medges endast då tillgångarna inte täcker begravningskostnaderna. *Hovrätten för Västra Sverige* drar samma gräns för möjligheterna att ge efter på bouppteckningskravet och framhåller att den omständigheten att tillgångarna är så ringa att de inte förslår till betalning av dödsboets skulder alltså inte är tillräcklig som grund för befrielse. De fall som kan omfattas av en regel av ifrågasatt slag är enligt hovrättens mening följaktligen av mycket enkel natur och beträffande dessa fall kan en föreskrift om ett i en eller annan form bestyrkt intyg ändå inte undvaras. *Hovrätten för Nedre Norrland* anför liknande synpunkter och tillägger att den föreslagna ordningen skulle innebära större möjligheter att undandra egendom eller i vart fall kunna ge anledning till misstankar om att egendom undandragits av den som innehåft dödsboet.

Kammarkollegiet uttalar att i dessa fall såväl arvsbeskattningen som arvsfondens intressen kan tillgodoses lika väl genom en deklaration som genom bouppteckning. Avgörande för var gränsen skall gå mellan boupptecknings- och deklarationsfallen bör enligt kammarkollegiet vara värdet av tillgångarna och förekommande försäkringar. Förslagsvis skulle det kunna tänkas räcka med en deklaration om detta värde inte överstiger

ett halvt basbelopp enligt lagen om allmän försäkring. *Göteborgs tingsrätt* betonar att efter dödsfallet kan kännedom vinnas om såväl nya tillgångar som nya skulder och det måste då enligt tingsrätten anses av vikt, inte minst med hänsyn till borgenärer och dödsbodelägares ansvar för boets gäld, att redan vid dödsfallet genom bouppteckning kretsen av dödsbodelägare fastslagits och övriga uppgifter lämnats som skulle förekomma i en bouppteckning. Tingsrätten pekar vidare på att den ökade förekomsten av livförsäkringar med förmånstagarförordnanden, där värdet av försäkringen ej inräknas i boets tillgångar, kan nödvändiggöra en bouppteckningsförrättning även om tillgångar i övrigt helt saknas. Även i flera andra fall fordras bouppteckning för vinnande av klarhet om den verkliga ställningen vid dödsfallet, exempelvis då det enligt 7 kap. 3 § ÄB kan åligga efterlevande makes rättsägare att visa ställningen i boet efter den först avlidna maken.

Ett par remissinstanser pekar på ytterligare ett fall där en uppmjukning av bouppteckningsplikten borde komma till stånd. Sålunda framhåller *Stockholms tingsrätt* att det numera bor och arbetar i Stockholm en stor mängd utländska medborgare, som är mantalsskrivna i kommunen men som inte har någon familj eller annan anhörig i Sverige. När sådana utlänningar dör har det enligt tingsrätten ofta visat sig omöjligt att få erforderliga uppgifter om släktingar i hemlandet, språksvårigheter hindrar dessutom efterforskningarna och släktingarna i hemlandet har vanligtvis ingen förståelse för svenska myndigheters krav på bouppteckning i Sverige. Lika omöjligt har det visat sig vara att få någon i Sverige att upprätta en godtagbar bouppteckning i dessa fall. *Göteborgs tingsrätt* redovisar liknande erfarenheter och hävdar att handläggningen av bouppteckningsärenden bör ändras när det gäller bouppteckning efter utlänning, som vid dödsfallet ägt hemvist här och beträffande vilken vederbörande delgivningsman upplyst, att verkställd undersökning visat, att den avlidne icke efterlämnat några tillgångar, och att ej heller kännedom vunnits om dödsbodelägare eller annan, som kunde antas vara bouppteckningspliktig. Ofta läggs det genom rätten ned stor möda på och ägnas mycken tid åt att söka få reda på någon sådan person, ett arbete som nästan alltid visar sig resultatlöst. Det skulle enligt tingsrätten vara önskvärt i besparingssyfte om ett dylikt ärende kunde få avskrivas på grundval av delgivningsmannens utredning. Förordnande enligt 20 kap. 9 § ÄB av särskild bouppteckningsförrättare sker regelmässigt ej i dessa fall.

Några av de remissinstanser som tillstyrker motionen åberopar att en uppmjukning av bouppteckningsplikten skulle innebära en förenkling och besparing för såväl bouppteckningsmyndigheterna som den enskilde. *Stockholms tingsrätt* betonar sålunda att förändrade förhållanden har under senare år -- inte minst i en storstad som Stockholm -- medfört sådana svårigheter att övervaka att bouppteckningsplikten efterlevs, att redan av detta skäl en uppmjukning av bouppteckningsplikten är önskvärd. Ofta har tingsrätten efter åratals

efterforsknings- och anmaningsarbete tvingats avskriva fråga om indrivning av bouppteckningar. Den tillstyrkta utredningen bör enligt tingsrätten avse såväl bouppteckningsplikten som domstolarnas övervakning av att den fullgörs. Syftet bör vara inte endast att förenkla för den enskilde utan även och inte minst att befria domstolarna från tyngande arbete med att se till att bouppteckningar ges in för registrering. Därmed är emellertid domstolarnas arbete inte avslutat utan bouppteckningarna, särskilt efter utlänningar eller socialfall, har enligt tingsrätten ofta varit behäftade med så många felaktigheter, att det krävs betydande arbete att få fram erforderliga kompletteringar. Tingsrätten anser därför att de nya reglerna bör vara så utformade att även domstolarnas arbete med att framtvinga komplettering av ingivna bouppteckningar förenklas, i varje fall då bouppteckningen ej beräknas föranleda arvskatt. *Härnösands tingsrätt* anför att en undersökning av de bouppteckningar, som inregistrerats vid domstolen under 1970 och 1971 visar i ett relativt stort antal fall att tillgångarna är ringa. Tingsrätten ifrågasätter om det icke skulle vara möjligt att i sådana fall ersätta det relativt komplicerade bouppteckningsförfarandet med ett enklare. Enligt tingsrättens mening skulle detta kunna medföra besparing såväl för de enskilda medborgarna som för domstolen. Tingsrätten vill i detta sammanhang framhålla, att i varje fall på landsbygden arbetet med upprättande av bouppteckningar sedan mycket lång tid tillbaka i stor utsträckning legat på nämndemännen. Under senare år har emellertid nämndemännens antal minskat, vartill kommer att deras benägenhet att medverka vid bouppteckningsarbetet efterhand nedgått. Detta har enligt tingsrätten medfört ökade svårigheter för dödsbodelägarerna att få erforderlig hjälp och ökade kostnader.

De remissinstanser som avstyrkt motionen anför däremot som skäl för avstyrkandet att en uppmjukning av bouppteckningsplikten i vart fall på det sätt som motionären föreslagit skulle medföra ökat arbete för myndigheterna till ringa eller ingen fördel för den enskilde. *Hovrätten för Nedre Norrland* anser att den föreslagna uppmjukningen av bouppteckningsplikten inte torde innebära några egentliga besparingar för tingsrätterna. En skyldighet att inkomma med anmälan måste nödvändigtvis förknippas med kontroll av att skyldigheten efterlevs och med en möjlighet att genom ytesföreläggande framtvinga ett fullgörande. Den föreslagna ordningen liksom även den av 1971 års utskottsreservanter föreslagna möjligheten att i vissa fall efterge kravet på gode män skulle enligt hovrättens mening ge upphov till svårbedömbara gränsfall och medföra ett ökat arbete för tingsrätterna vid bedömandet av om bouppteckning eller gode män vore erforderliga eller ej. Denna ökning i arbetsbördan torde inte motsvaras av bortfallet av det fåtal fall i vilka god man att föranstalta om bouppteckning måste förordnas. *Hovrätten för Västra Sverige* anför liknande synpunkter. Enligt *Halmstads tingsrätts* mening skulle den föreslagna inskränkningen av bouppteckningsplikten inte medföra någon påtaglig förenkling, eftersom en skriftlig anmälan bör innehålla sådana uppgifter som skall antecknas i en bouppteckning. *Göteborgs tingsrätt* menar att motionärens förslag -- att bouppteck-

ningen i vissa fall skulle ersättas av en skriftlig anmälan till rätten, som skulle pröva om anmälan var tillräcklig - ej innebär någon förenkling utan snarare motsatsen samt dessutom ter sig vanskligt på grund av den ovisshet, som ibland skulle uppkomma huruvida bouppteckningsplikt förelåg eller ej. *Sollefteå tingsrätt* har gjort en genomgång av registrerade bouppteckningar under 1971 och början av 1972 och funnit att det skulle kunna bli aktuellt att byta ut bouppteckning mot anmälan i cirka 20 procent av fallen. För tingsrättens del skulle härigenom en viss vinst vara att göra. Emellertid skulle en sådan ordning också medföra visst merarbete, nämligen prövning av de fall, i vilka bouppteckning kan avvaras. Regleringen av denna fråga skulle lätt kunna mynna ut i ett flertal olika bestämmelser, som skulle göra en hittills okomplicerad fråga i vart fall i viss mån komplicerad. För tingsrättens del ter sig därför de besparingsmöjligheter som motionären förmodar skulle bli följden av en lagändring såsom små. Tingsrätten anser däremot att en förenkling av bouppteckningsplikten säkerligen bland allmänheten skulle uppfattas som en lättnad. Tingsrätten betonar dock att bouppteckningarna i nu avsedda fall merendels är synnerligen enkla och ofta avfattas på tryckta formulär. Avdrag för bouppteckningskostnader brukar enligt tingsrättens erfarenhet yrkas med 50 - 150 kronor. Skillnaden mellan att upprätta en formell bouppteckning och att skriva en anmälan av tänkt slag skulle inte vara så stor. Den av motionären föreslagna ordningen skulle enligt tingsrättens mening innebära övervältring av ansvar på den som under-tecknar anmälan. Om lämpligheten härav kan möjligen tvekan råda. Däremot anser tingsrätten att vid en anmälan en del omak skulle kunna besparas i form av kallelser på dödsbodelägare, utfärdande av fullmakter m. m.

Uddevalla tingsrätt har undersökt möjligheten att i stället för att dispensera från bouppteckningsplikten tillåta en på så sätt förenklad bouppteckningsform att bouppteckning förrättades utan anlitande av gode män; boet skulle således endast uppges under edlig förpliktelse av bouppgivaren och kostnaderna för gode männen skulle inbesparas. Häremot kan enligt tingsrätten invändas, att dessa kostnader i allmänhet ej torde vara särskilt stora, i synnerhet som i realiteten allenast en god man i allmänhet torde utföra det huvudsakliga arbetet i de fall, varom nu är fråga. Vidare skulle det enligt tingsrättens mening ofta bli erforderligt för bouppgivaren att anlita biträde med erfarenhet på området. Tingsrätten anser att effekten av en förenklad bouppteckning sannolikt skulle bli ganska obetydlig för de personer som berörs därav och för tingsrättens del skulle den knappast medföra någon lättnad.

Göteborgs tingsrätt och *hovrätten för Västra Sverige* framhåller att om kapitalskatteberedningens förslag - om förtryckta blanketter, som skall tillställas dödsboet tillika med upplysningar om hur bouppteckningen skall göras upp - genomförs kommer bouppteckningsplikten säkerligen ej att kännas betungande. *Uddevalla tingsrätt* framhåller att motionärens syftemål i någon mån torde vinnas, därest ett auktoritativt uttalande avgavs och bringades till mera allmän kännedom därom, att första

lagutskottets uttalande att det icke kan "vara rimligt att kräva, att då tillgångarna är obetydliga alltför mycket arbete nedlägges för att efterforska dödsbodelägars adresser", står i överensstämmelse med gällande rätt. I praxis ställs nog enligt tingsrättens uppfattning på en del håll strängare krav än så, något som givetvis kan bidra till att göra bouppteckningsplikten onödigt betungande.

I några av de tillstyrkande remissvaren diskuteras även vilket förhållande som i aktuella fall skulle ersätta det nuvarande. *Kammarkollegiet* anser, såsom ovan redovisats, att bouppteckningen bör ersättas av en deklaration. Möjlighet bör enligt kollegiet finnas för dödsbodelägare och för beskattningsmyndigheter liksom även för granskningsmyndigheter att påfordra att bouppteckning förrättas även i deklara-tionsfallen. Enligt *Härnösands tingsrätt* kan man inte efterge kravet på något slags anmälan om boets ekonomiska ställning och om dödsbodelägarna. Vilken form en sådan anmälan skall ha finner tingsrätten böra utredas. *Stockholms tingsrätt* avstyrker bestämt motionärens förslag om utredningsplikt för rätten. I stället föredrar tingsrätten det förslag som *Stockholms rådhusrätt* avgav år 1961 och som innebär att bouppteckningen i de fall, då den avlidnes tillgångar är så ringa, att de inte förslår till annat än gäldande av begravningskostnaderna och andra utgifter i anledning av dödsfallet, borde kunna ersättas med en under edlig förpliktelse undertecknad uppgift rörande den avlidnes arvingar och en försäkran att boet är så ringa som angetts. Denna försäkran skulle enligt förslaget bestyrkas av ledamot eller befattningshavare hos socialnämnd eller annan lämplig person. Ett annat sätt att uppmjuka bouppteckningsplikten kan enligt tingsrättens mening tänkas vara att, åtminstone för vissa fall, konstruera bouppteckningsplikten i analogi med reglerna om deklara-tionsplikt i 45 § AGF. Bouppteckning skulle då behöva upprättas endast i sådana fall då skattskyldighet föreligger. Denna lösning skulle kunna tänkas då den avlidne är ett barn under – förslagsvis – 15 år. Om barnet efterlämnar en förälder skulle i så fall skyldighet att upprätta och inge bouppteckning med nuvarande skatteskalor inte föreligga om behållningen efter barnet är högst 3 000 kronor.

Utskottet

Enligt ärvdabalkens bestämmelser skall bouppteckning efter avliden alltid upprättas och inges till rätten. I förevarande motion framställs önskemål om utredning i syfte att ge domstol rätt att i vissa fall medge befrielse från skyldigheten att förrätta bouppteckning. Motionären åsyftar bl. a. sådana fall då den avlidne är medellös och saknar kända arvingar eller då ett barn avlidit i späd ålder utan att efterlämna tillgångar. I dessa och liknande situationer bör enligt motionären för undvikande av onödiga besvär och kostnader bouppteckningen kunna ersättas av en till rätten ställd skriftlig anmälan undertecknad under edlig förpliktelse av två vederhäftiga personer.

En uppmjukning av bouppteckningsskyldigheten har, såsom framgår av redogörelsen ovan, vid flera tillfällen övervägts. De skäl som motionären nu anfört till stöd för sin uppfattning har återopats redan under den tidigare debatten; på senare tid i samband med motioner vid 1961, 1963, 1966, 1967 och 1971 års riksdagar. Vid förstnämnda tillfälle fann första lagutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande ej sådana omständigheter ha förebringats, att en ändring kunde anses påkallad i lagberedningens och ärvdabalkssakkunnigas ståndpunkt, att den obligatoriska bouppteckningsplikten borde bibehållas. Utskottet erinrade jämväl om att ifrågavarande bouppteckningar i allmänhet fordrade föga omfattande utredningar och ofta kunde avfattas jämlikt förefintliga blankettformulär. I sitt utlåtande år 1963, vilket godkänts av riksdagen, framhöll första lagutskottet till stöd för bibehållande av den obligatoriska bouppteckningsplikten bl. a. att det kunde antagas att det ifrågasatta förfarandet i många fall ej skulle medföra någon egentlig förenkling. Enligt utskottet kunde nämligen den utredning, som måste göras för domstolens bedömning av frågan om eftergift av bouppteckningsskyldigheten, förutsättas få sådan omfattning, att den ej skulle väsentligen skilja sig från den utredning som verkställdes, då fråga var om bouppteckning efter avliden, som saknade tillgångar. I sina år 1966 och 1967 avgivna av riksdagen godkända utlåtanden förklarade första lagutskottet att utskottet vidhöll sin tidigare redovisade inställning till spörsmålet. Lagutskottet fann i sitt år 1971 avgivna betänkande att det sedan frågan senast prövades inte inträffat någon omständighet som kunde ge anledning att frångå den av riksdagen tidigare intagna ståndpunkten.

De skäl som sålunda anförts mot en begränsning av bouppteckningsplikten anser utskottet i huvudsak alltjämt bärande. Utskottet har dock full förståelse för att det kan synas i många fall onödigt och stundom till och med stötande att avkräva föräldrar bouppteckning efter barn som avlidit i späda ålder. Också ett litet barn kan emellertid efterlämna tillgångar som kräver förrättande av bouppteckning. Det synes utskottet dock inte uteslutet att man i fråga om avlidna spädbarn skulle kunna i flertalet fall tillämpa ett enklare förfarande än förrättande av fullständig bouppteckning. Eventuellt skulle bouppteckningen kunna ersättas med något slag av arvsdeklaration. Även i vissa andra fall synes en förenkling vara möjligt, t. ex. när den avlidne är utlänning, som efterlämnar endast obetydliga tillgångar och saknar släktingar i Sverige, eller när den avlidne är helt medellös.

Såsom riksdagen tidigare framhållit är bouppteckningarna i nu avsedda fall i regel mycket enkla och medför endast obetydliga kostnader. Utskottet vill i detta sammanhang peka på att första lagutskottet år 1961 uttalade att det inte kan vara rimligt att kräva att alltför mycket arbete läggs ned för att efterforska dödsbodelägarers adresser, då tillgångarna i boet är obetydliga. Kapitalskatteberedningen har såsom redovisats i det föregående (s. 5) föreslagit att formulär för bouppteckning förses med förtryck med erforderliga persondata om den avlidne och därefter tillställas dödsboet tillsammans med en erinran om boupptecknings-

plikten. Sådana bouppteckningsformulär bör även kunna föras med erforderliga anvisningar. Ett genomförande av beredningens förslag skulle enligt utskottets mening betydligt underlätta för dödsbodelägarna att fullgöra bouppteckningsplikten.

Med hänsyn till det anförda skulle en uppmjukning av bouppteckningsplikten medföra endast begränsade lättnader för dem som är skyldiga att föranstalta om bouppteckning. Inte heller för flertalet av tingsrätterna skulle såsom framgår av remissvaren den av motionären föreslagna inskränkningen i bouppteckningsplikten innebära någon nämnvärd fördel. Endast de allra största tingsrätterna torde kunna komma att påvisa några rationaliseringsvinster. Utskottet finner med hänsyn till det sagda inte nu påkallat att begära en särskild utredning om bouppteckningsplikten. Eftersom en uppmjukning av denna dock skulle kunna innebära vissa fördelar förutsätter utskottet emellertid att frågan blir föremål för prövning i annat lämpligt sammanhang. Därest kapitalskatteberedningens förslag om överflyttning av bouppteckningsärendena från tingsrätterna till länsstyrelserna genomförs måste även själva inregistrerings- och skattläggningsförfarandet ses över. Enligt utskottets mening synes då även en uppmjukning av bouppteckningsplikten kunna närmare övervägas.

På grund av det anförda finner utskottet att motionen inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet hemställer

att motionen 1972:16 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 29 november 1972

På lagutskottets vägnar

ERIK SVEDBERG

Närvarande: herrar Svedberg (s), Sundelin (s), fröken Anderson i Lerum (s), herrar Lidgard (m), Hammarberg (s), Börjesson i Falköping (c), Sjöholm (fp), fru Lundblad (s), fru Jonäng (c), herrar Andersson i Södertälje (s), Winberg (m), Israelsson (vpk), Olsson i Sundsvall (c), Enlund (fp) och fru Nilsson i Sunne (s).

Reservation

av herrar Lidgard (m), Börjesson i Falköping (c), Sjöholm (fp), fru Jonäng (c), herrar Winberg (m), Olsson i Sundsvall (c) och Enlund (fp), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets betänkande som börjar på s. 13 med orden "En uppmjukning" och slutar på s. 14 med orden "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

Utskottet har full förståelse för motionärens uppfattning att det kan synas i många fall onödigt och stundom till och med stötande att avkräva föräldrar bouppteckning efter barn som avlidit i späda ålder. Också ett

litet barn kan emellertid efterlämna tillgångar som kräver förrättande av bouppteckning. Det synes utskottet dock inte uteslutet att man i fråga om avlidna spädbarn skulle kunna i flertalet fall tillämpa ett enklare förfarande än förrättande av fullständig bouppteckning. Eventuellt skulle bouppteckningen, såsom kammarkollegiet föreslagit, kunna ersättas med något slag av arvsdeklaration. Även i vissa andra fall synes en förenkling vara möjlig, t. ex. när den avlidne är utlänning, som efterlämnar endast obetydliga tillgångar och helt saknar släktingar i Sverige, eller när den avlidne är helt medellös.

I nu avsedda fall skulle en uppmjukning av bouppteckningsplikten medföra lättnader för dem som är skyldiga att föranstalta om bouppteckning. Även för domstolarna, särskilt de största tingsrätterna, skulle en viss arbetslättnad kunna förväntas genom att antalet anmningar att inkomma med bouppteckning och vitesförelägganden skulle nedgå.

Utskottet vill vidare peka på att av remissvaren framgår att domstolarna i vissa fall funnit sig nödsakade att ge efter på kravet om upprättande av bouppteckning. Den olikhet i tingsrätternas tillämpning av bestämmelserna om bouppteckning som sålunda uppstått finner utskottet från allmän synpunkt oacceptabel.

Med hänsyn till det anförda anser utskottet det önskvärt, att de praktiska förutsättningarna för en uppmjukning av bouppteckningsplikten undersöks. Då frågan till sin omfattning är begränsad och knappast kan tarva någon större utredning, förutsätter utskottet att erforderlig utredning kan ske inom justitiedepartementet utan att någon särskild kommitté tillsätts.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen i anledning av motionen 1972:16 hos Kungl. Maj:t hemställer om en översyn av bouppteckningsplikten i enlighet med vad ovan anförts.

